

References

1. Vainola, R. Kh., & Neizhpapa, L. S. (2012). Osoblyvosti pedahohichnoho zabezpechennia profesiinoho samovyznachennia maibutnikh sotsialnykh pedahohiv na pochatkovomu etapi navchannia [Features of pedagogical support for professional self-determination of future social educators at the initial stage of study]. *Naukovi zapyski. Seriiia "Psykhologo-pedahohichni nauki: Vol. 3* (pp. 89-92). Nizhin: NDU im. M. Gogolia.
2. Karpenchuk, S. H. (1997). *Teoriia i metodyka vukhovannia* [Theory and methodology of education]. Kyiv: Vishcha shkola.
3. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970-1980). *Slovnnyk ukrainskoi movy: Vol. 4* [Ukrainian Dictionary]. Kyiv: Naukova dumka

Чжан Сяосін, аспірантка кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Чжан Сяосин, аспирантка кафедры социальной педагогики Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова

Zhang Syaosin, Postgraduate Student of National Pedagogical Dragomanov University

УДК 316.66:373

В. М. Шахрай, м. Київ

СФОРМОВАНІСТЬ СТАТУСНО-РОЛЬОВОГО КОМПОНЕНТА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті висвітлюються результати дослідження сформованості статусно-рольового компонента соціальної компетентності учнів старшої школи. Зосереджується увага на таких аспектах соціально-рольового компонента соціальної компетентності, як громадянський, сімейний, трудовий, культурно-дозвіллевий. Здійснюється аналіз отриманих даних і формулюються висновки щодо необхідності соціально-педагогічного сприяння в розвитку соціально-рольового компонента соціальної компетентності старшокласників.

Ключові слова: соціальна компетентність, статусно-рольовий компонент, соціальні ролі, дослідження, старшокласники.

Становлення соціальної компетентності дітей та молоді є важливою соціально-виховною проблемою, зумовленою насамперед ускладненням суспільних процесів, появою низки ризиків, зокрема соціально-психологічних, які гальмують

повноцінну життєдіяльність молоді людини, розвитком нових потреб індивіда в глобалізованому соціумі та пошуком способів їх задоволення.

Осмилення соціальної компетентності як умови гармонійної взаємодії особистості із соціальним середовищем здійснено у працях В. Байденка, І. Беха, Н. Бібік, В. Гаврилюк, І. Зимньої, Н. Калініної, С. Краснокутської, В. Куніциної, Л. Сохань, М. Степаненка, А. Флієра, А. Хуторського. Педагогічні шляхи та способи формування соціальної компетентності дітей і молоді розкривають у своїх дослідженнях Л. Гієнко, М. Докторович, І. Зарубінська, О. Пометун, О. Савченко, Т. Самсонова, В. Тернопільська, І. Рогальська-Яблонська, О. Шапран та інші.

Спираючись на наукові дослідження означеної проблеми, поняття “соціальна компетентність особистості” розуміємо як цілісне інтегративне особистісне утворення, сукупність соціальних знань, умінь, цінностей, досвіду, що забезпечують гармонійну взаємодію людини і суспільства (насамперед шляхом засвоєння провідних соціальних ролей, ефективного вирішення соціально-проблемних ситуацій), самореалізацію та соціальну творчість, відображаючи якісний ступінь соціалізованості індивіда.

Беручи до уваги статусно-рольову теорію пояснення взаємозв'язку індивіда і суспільства та зважаючи на “внутрішню” і “зовнішню” співвіднесеність індивіда із соціумом (Є. Весна), у структурі соціальної компетентності особистості виокремлюємо три компоненти: статусно-рольовий, ціннісно-диспозиційний, комунікативний.

Метою статті є з'ясування ступеня розвиненості статусно-рольового компонента соціальної компетентності учнів старшої школи як надзвичайно важливого для гармонізації взаємин “особистість – суспільство”, що не отримало ґрунтовного відображення в сучасних науково-педагогічних працях. Встановлення стану соціально-рольового аспекта соціальної компетентності старшокласників забезпечує можливість визначення комплексу соціально-педагогічних шляхів та способів з метою підвищення рівня названого компонента.

До статусно-рольового компонента соціально компетентної особистості включаємо такі її стрижневі здатності: адекватне орієнтування індивіда в соціальному просторі (соці-

альних статусах) та засвоєння суспільно значущих соціальних ролей; усвідомлення змісту обраних соціальних ролей та способів їх виконання; наявність умінь щодо запобігання рольовим і міжрольовим конфліктам та спроможність вирішення їх (у разі виникнення) тощо.

Дослідження сформованості статусно-рольового компонента соціальної компетентності здійснювалось насамперед методом анкетування, яким було охоплено 465 учнів старшої школи. Опитування відбулось на основі розробленої автором анкети “Соціальна компетентність учнівської молоді”, що складається з таких розділів: “Я і дозвілля”, “Я – громадянин”, “Я та етнокультурна”, “Я і сім’я”, “Моя майбутня професія”.

Розглянемо найбільш значущі аспекти розвиненості статусно-рольового компонента соціальної компетентності старшокласників. Акцентуємо увагу на тому, що якісне оволодіння старшокласниками соціальними ролями – громадянина, учня (трудівника), члена сім’ї, учасника дозвілля – будемо кваліфікувати як становлення в школярів складників соціальної компетентності – громадянської компетентності, сімейної компетентності, трудової компетентності, культурно-дозвілевої компетентності.

Найпершим показником усвідомлення індивідом себе як громадянина є ідентифікація його з певним суспільством. На встановлення наявності такої ідентифікації у старшокласників спрямовувалося анкетне запитання “Громадянином якого суспільства ти себе вважаєш?” Позитивним є факт, що 96 % опитаних вважають себе громадянами України (лише деякі респонденти назвали інші країни, а окремі додали до сприйняття себе як громадянина України ще й сприйняття себе як громадянина рідного міста). Отже, можна стверджувати про належну ідентифікацію учнів старшої школи з українським суспільством. Однак чи є вона свідченням усвідомлення школярами своїх громадянських обов’язків? З’ясувалося це запитанням “Який, на Вашу думку, найважливіший обов’язок громадянина?” Відповіді були досить різноманітними: “сприяти розвиткові держави”, “дбати про її процвітання”, “піклуватися про свою сім’ю” тощо. У значній кількості анкет відповідей на це запитання взагалі не було.

Важливим показником громадянської компетентності особистості є її вміння оцінити себе як суб’єкта громадського

життя, ступінь залученості індивіда в громадянські процеси. Для визначення рівня сформованості цього показника старшокласникам було запропоновано оцінити себе як виконавця ролі громадянина. В основному відповіді були такими: “добре”, зрідка – “посередньо”. Це свідчить про певну необ’єктивність в оцінках, адже на запитання, чи відчують старшокласники свою відповідальність за стан українського суспільства, були отримані такі результати: “певною мірою” – 62 %, “так” – 23 %, “ні” – 15 %. Тож спостерігаємо певний незбіг у “добрих” оцінках, які поставили собі респонденти як громадяни України, та ступенем відчуття відповідальності за справи українського суспільства.

Щоб уточнити рівень значущості громадянського складника у життєдіяльності опитуваних учнів, їм було запропоновано запитання “Яке місце у Вашому житті посідає позиція громадянина?” Було виявлено такі позиції респондентів: “є провідним” – 5,4 %; “є важливим поряд з іншими позиціями (члена сім’ї, учня)” – 34,6 %; “є менш важливим поряд з іншими позиціями (члена сім’ї, учня)” – 39,5 %; “незначним” – 10 %; “ніяким” – 10,5 %. Як бачимо, важливість виконання ролі громадянина для старшокласників є нижчою, ніж виконання інших соціальних ролей.

Істотним елементом громадянської культури особистості, а отже, і її громадянської компетентності, є емоційно-почуттєвий складник (у своїй позитивній дієвості), який відображує почуття, настрої щодо об’єктів громадянського життя, зокрема символів держави. На запитання, що учні відчують, коли звучить Гімн України (варіанти: “гордість за країну”; “радість від того, що я є громадянином цієї країни”; “нічого не відчуваю”; “відчуюю негативні емоції”; “Ваш варіант”), більшість респондентів відповіли: “гордість за країну”; “радість від того, що я є громадянином цієї країни”. Невелику частку становлять ті, хто “нічого не відчуває” (близько 9 %) та “відчуває негативні емоції” (4,8 %). Такі відповіді вказують на наявність стійких позитивних емоційно-почуттєвих ставлень учнів до державних символів, а це є підставою для розвитку громадянської компетентності молоді.

У громадянському суспільстві політична, економічна, соціальна, культурна самореалізація членів суспільства найефективніше відбувається в рамках добровільно створюваних

організацій, різноманітних соціальних інститутів громадянського суспільства. Тому низку запитань було спрямовано на з'ясування ставлення молодих людей до політичних партій та громадських організацій. На запитання “Яка, на Вашу думку, основна роль політичних партій у суспільстві? Яка, на Вашу думку, основна роль громадських організацій у суспільстві?” відповіді учнів були такими: “ніяка”, “працювати на благо суспільства”. Майже всі негативні відповіді було отримано на запитання щодо бажання старшокласників стати членом партії. При цьому третина опитуваних прагне стати членом громадської організації. Таке реагування на поставлені запитання можна трактувати як значну недовіру до політичних партій, нерозуміння сутності їхньої діяльності та політичну пасивність. Водночас бажання брати участь у роботі громадських організацій в майбутньому свідчить про певний активістський потенціал старшокласників.

Значні труднощі для респондентів викликало запитання “Яку національну ідею, з метою згуртування суспільства, Ви запропонували б для України?” Це запитання більшість учнів залишила без відповіді, хоча були запропоновані деякі цікаві варіанти: “Вперед, в ЄС”, “Будьмо добріші один до одного”, “Не забувати про минуле, проте й не зациклюватися на ньому”, “Рівність у правах всіх громадян” тощо.

Складником соціальної ролі громадянина є правова компетентність, яка формує у людини відповідальність, дисциплінованість, упевненість у собі і пов'язана з умінням орієнтуватися у хитросплетіннях суспільних відносин, здатність вибирати правомірний спосіб дій. Важливим показником правової компетентності громадянина демократичного суспільства є не тільки знання своїх правил і свобод, а й вміння та готовність їх захищати, солідаризуватися з іншими громадянами, права яких порушені. Наведемо результати відповідей учнів на найважливіші щодо з'ясування правових знань запитання анкети.

Так, на запитання, яка держава є правовою, значна частина респондентів відповіді не дала. Близько 50 % опитаних загалом правильно розкривають сутність правової держави: “правова держава – це та, в якій забезпечуються права і свободи громадян”, “правова держава – це держава, в якій реально діють закони”, “правова держава – це держава, в якій дотримуються норм Конституції”. Активність і вміння захищати свої

права залежить від чіткого усвідомлення їх, тому респондентам було запропоновано назвати свої головні права як громадян України. Це дало такі результати: найчастіше опитувані називали право на свободу думки, право на освіту та охорону здоров'я, хоча кількість прав, що їх називали респонденти, коливалася у межах 3–4. При цьому 18 % школярів взагалі не змогли визначити свої права. Основними своїми обов'язками як громадян України учні визнали захист Конституції та захист Батьківщини. Проте відповідей на запитання про громадянські обов'язки було навіть менше, ніж у випадку пропозиції назвати свої основні права.

Виявлені вади у правових знаннях учнівської молоді є, на нашу думку, наслідком не досить високої якості отримуваної ними правової інформації. Учні доволі часто користуються випадковими інформаційними джерелами, через те правова свідомість багатьох молодих людей є деформованою, адже їй властиві перекручені уявлення про правовий простір і негативні настанови правової поведінки.

Емоційний та діяльнісний аспекти правової компетентності молоді визначали запитаннями: “Чи порушували Ви коли-небудь норми права самі?” (відповіді: “так” – 16,2 %; “ні” – 73,8 %); “Чи знаєте Ви про порушення норм права Вашими знайомими, колегами, друзями?” (відповіді: “так” – 74,6 %; “ні” – 24,4 %). Ставлення старшокласників до порушення норм права знайомими та друзями виявилися такими: “мені байдуже” – 34,5 %; “хочу, щоб вони були покарані” – 33%; “прагну, щоб вони уникнули покарання” – 32,5 %.

Учням було запропоновано оцінити Українську державу за рівнем дотримання права (варіанти: “правова” і “неправова”). Більше як 75 % респондентів відповіли, що держава є неправовою.

У ситуації визнання держави неправовою, 18 % опитаних вважають, що незначні порушення норм права ними особисто є допустимими, а 82 % – недопустимими. Для 15 % старшокласників незначні порушення норм права їхніми друзями, рідними є допустимими, а для 85 % – недопустимими. У цих відповідях простежується нестійкість правової позиції учнів. В одних випадках старшокласники байдуже ставляться до правопорушень, скоєних їхніми знайомими, друзями, рідними, або виявляють бажання, щоб вони не були покарані, водно-

час в інших випадках навіть незначні порушення права визнаються учнями такими, що є неприпустимими. Це свідчить про домінування в системі правової культури старшокласників емоційного компонента, який є доволі мінливим.

Проведене дослідження виявило невисокий рівень знань учнів про конкретні процесуальні норми, що регулюють ситуації, в яких може опинитися будь-який громадянин, та які вимагають від нього мінімальних знань у галузі права для адекватної орієнтації у таких ситуаціях. Низький рівень обізнаності старшокласників про конкретні правові норми демонструє неготовність деякого з них до нормального функціонування в суспільстві, до повноцінної взаємодії з державою та її органами. У частини молоді деформуються орієнтири і оцінки у сфері правової поведінки в бік зростання толерантного ставлення до нелегальних і кримінальних практик, формується готовність до неправових дій. Для багатьох старшокласників характерною є амбівалентність правових і моральних поглядів, яка виявляється, з одного боку, в неузгодженості між ідеями і принципами права, що проголошуються молодими людьми, та, з іншого – реальним рівнем моральних і правових вимог до себе і навколишніх, що свідчить про недостатню сформованість правового аспекту їхньої соціальної компетентності.

Для повноцінного функціонування суспільства необхідною є трудова компетентність його громадян, усвідомлення важливості праці та оволодіння певною професією. Праця – важливий засіб досягнення належного соціального статусу, здобуття поваги до своєї особистості з боку інших, що є однією з головних потреб людини. Тому повноцінне виконання індивідами соціальної ролі працівника створює належні умови як для розвитку суспільства, так і окремої особистості. Належне соціальне вираження через роль працівника залежить, значною мірою, від правильно обраної професії. Адекватний вибір професійної діяльності та стійка мотивація до неї сприяють успішній соціальній адаптації молодих людей, сприйняттю ними праці не лише як можливості для гарного заробітку та матеріального забезпечення, а й для реалізації своїх здібностей, отримання творчої насолоди тощо.

Щоб визначити професійні орієнтації старшокласників, їм було запропоновано назвати п'ять найпривабливіших

для сучасної молоді професій. У п'ятірку найпопулярніших професій (згідно з відповідями старшокласників) увійшли: програміст, менеджер, банкір, лікар, депутат. Як бачимо, це такі професії, що забезпечують людині соціальний престиж та значущий матеріальний достаток. На запитання, чи визначили учні для себе свою майбутню професію, майже 95% відповіли ствердно. Це могло б свідчити про належне усвідомлення старшокласниками важливості вибору конкретної діяльності в дорослому житті. Проте 38% школярів ці професії не назвали. Можемо припустити, що ця частина учнів ще перебуває в пошуках своєї майбутньої професійної діяльності, вагається у своєму виборі.

Важливими для подальшої професійно-трудової діяльності особистості є мотиви вибору тієї чи іншої професії. На запитання, чому вони обрали саме цю професію, 62 % опитаних зауважили, що вона забезпечить їм матеріальний достаток, 29 % вважають її престижною, 9 % думають, що вона дасть можливість реалізувати власні здібності. Варіант, що ця професія є вагомою для суспільства, не був обраний старшокласниками взагалі.

Трудову компетентність (як складника соціальної) визначає і ступінь самостійності індивіда у виборі майбутньої професії. На запитання “Яким чином Ви здійснили вибір майбутньої професійної діяльності: самостійно чи під впливом інших?” були отримані відповіді: 71 % учнів зробили це самостійно, 23 % вибрали майбутню професію під впливом батьків. Слід зауважити, що роль вчителів і психологів у процесі вибору старшокласниками своєї майбутньої професії виявилася досить скромною. Тож школа має здійснювати ефективну профорієнтаційну роботу, зосереджувати увагу учнів на значущості правильного вибору майбутнього фаху, що відповідав би їхнім психофізичним та інтелектуальним можливостям і, водночас, був затребуваним суспільством.

Професійна ефективність індивіда визначається наявністю відповідних здібностей, його соціально-психологічною спроможністю. Чи вміють старшокласники визначати якості своєї особистості, які б допомагали їм в оволодінні майбутньою професією? Для з'ясування цього питання учням було запропоновано назвати ті особистісні якості, що допоможуть стати професіоналом в обраній сфері. Отримані відповіді

досить загального характеру: міцні знання, швидкість у діях, обізнаність у конкретній сфері, наполегливість. На пропозицію визначити особистісні якості, які заважатимуть професійному вдосконаленню, а тому вимагають роботи над собою, учні назвали – невміння спілкуватися з людьми, лінощі, знервованість, нетерплячість тощо.

Сім'я посідає одне з провідних місць у системі життєвих цінностей старшокласників. Готовність учнівської молоді до виконання сімейних ролей, тобто їхня сімейно-рольова компетентність, є досить ваговою для гармонійного, щасливого життя. Готуються до виконання в майбутньому ролі дружини (чоловіка), батька (матері) 52 % старшокласників, а 48 % – “певною мірою”. Серед якостей, які потрібно розвивати хлопцям, щоб утворити гармонійну сім'ю, респонденти називають відповідальність, щедрість, розуміння один одного, а дівчатам – відповідальність, лагідність, мудрість, стриманість, повагу.

Переважна більшість опитуваних на запитання, чи повинна жінка мати таку саму свободу дій, як і чоловік, відповіли ствердно. Водночас значна частина респондентів заняття домашнім господарством покладає на жінку (82 %), понад 90 % упевнені, що головним обов'язком жінки, яка має дітей, є турбота про сім'ю. Можемо висловити думку, що гендерні позиції старшокласників є нестійкими, досить суперечливими, пояснюється це, зокрема, їхнім невеликим життєвим досвідом.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про доволі відчутні серед учнівської молоді настанови на такі взаємини чоловіка та жінки, що були характерними для традиційного суспільства. Водночас у старшокласників спостерігаємо усвідомлення необхідності досягнення у взаєминах між статями рівності, підвищення статусу жінки.

Дослідження культурно-дозвіллевих інтересів учнівської молоді показало, що їхній діапазон широкий, однак з переважанням пасивно-споглядальних занять. Це можна пояснити відсутністю у значної частини старшокласників сформованої культури дозвілля, байдужим і некритичним ставленням молодих людей до використання свого вільного часу. За результатами опитування, найпоширенішим способом проведення дозвілля у молодіжному середовищі є пасивний перегляд телевізійних передач. Багато часу старшокласники витрачають на комп'ютерні ігри, відвідування соціальних мереж.

Характер дозвілля залежить і від етнокультурної компетентності учнівської молоді, яка визначається глибиною ототожнення індивіда з рідним народом, ступенем усвідомлення ним значущості національної культури, вмінням визначати основні риси народної культури, прагненням до її розвитку та вдосконалення, використанням у побуті предметів декоративно-вжиткового мистецтва, знанням українського фольклору та його використанням у власній життєдіяльності тощо.

Переважна частина старшокласників визнає неабияке значення для сучасної людини національної культури. Водночас більшість опитаних не змогла відповісти на запитання, у чому виявляється її позитивна роль.

На з'ясування обізнаності учнів щодо художньо-культурних здобутків рідного народу була спрямована анкетна пропозиція навести такі приклади національної культури (діячі, твори мистецтва, літератури), якими можна пишатися. Здебільшого називалися: Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка. Водночас слід зауважити, що зрідка звучали імена О. Гончара, Л. Костенко. Майже зовсім не називаються творці та їхні твори з музики, образотворчого мистецтва, народного малярства.

З метою виявлення міри важливості для молоді людини етнічної сфери життєдіяльності, учням пропонувалося назвати ті почуття і настрої, які викликає належність до своєї нації. Отримані дані свідчать, що належність до рідної нації у молодих людей передусім викликає почуття гордості. Показово, що відчуття незадоволення не було відзначено жодним респондентом.

Водночас прикрим є той факт, що дозвілля сучасних старшокласників заповнюється заняттями (вживання алкоголю, наркотиків, тютюну), які несуть небезпеку для здоров'я учнів, спрямовують їх у світ протиправної поведінки. Наскільки ж є втягнутою в шкідливе для духовного та фізичного здоров'я дозвілля учнівська молодь? На запитання "Чи вживаєте Ви алкогольні напої?" ствердно відповіли майже 20 % старшокласників. Траплялися відповіді, в яких респонденти заявляли, що дбають про своє здоров'я, однак зазначали, що вживають алкогольні напої. Тобто, молоді люди належною мірою не усвідомлюють негативного впливу алкоголю на власний організм. На запитання, як часто вони вживають алкоголь, старшокласники переважно відповідали: "інколи", "один раз на тиждень",

“один раз на місяць”. Майже повну одностайність виявили старшокласники, відповідаючи на запитання “Як Ви вважаєте, вживання алкоголю – це: “добре”; “погано”; “посередині між добрим і поганим?” На думку 90 % респондентів, вживання алкоголю перебуває посередині між “добрим” і “поганим”, лише 10 % стверджують, що це є “поганим”. Такі відповіді викликають тривогу, оскільки молоді люди не оцінюють адекватно наслідків вживання алкоголю, що призводить до виникнення у них алкогольної залежності, поширення алкоголізму.

Не втішає та ситуація, що майже 25 % старшокласників курять. Проте переважна частина опитаних учнів-курців не усвідомлює загрозу від куріння, і на запитання, чи задумувалися вони про його шкідливість, відповідає негативно.

Шкода від вживання алкоголю, куріння (формування, насамперед, залежності від цих наркотичних речовин), з якою зазвичай людина не може впоратися самостійно і потребує кваліфікованої допомоги, недостатньо усвідомлюється молоддю, адже переважна більшість респондентів запевняє, що ці проблеми вони зможуть вирішити. Зрідка суб'єктами допомоги учні називають сім'ю, друзів, водночас не вказують на інші пропоновані варіанти – заклади освіти, центри соціальних служб, лікарів.

Розглянувши обсяги та наповненість дозвілля старшокласників, доходимо висновку, що нині посилюється прагматичність потреб молодого покоління, звужується духовна насиченість його життєдіяльності. Багато молодих людей мають невисокий рівень культурних запитів, інтересів, що реалізуються, зазвичай, в епізодичному і непослідовному залученні до культурно-мистецьких цінностей.

На основі аналізу зібраних даних можна зробити висновок, що статусно-рольовий компонент соціальної компетентності у значної частини старшокласників сформований недостатньо. Учні переважно володіють соціально аморфним рівнем соціальної компетентності, який виявляється пасивною соціальною адаптацією школярів, їхнім, певною мірою, байдужим ставленням до суспільних процесів, споживацькою орієнтацією у сфері дозвілля. Це потребує більших соціально-педагогічних зусиль щодо розвитку соціально-рольового компонента соціальної компетентності учнів старшої школи, активнішого їх залучення до суспільної та культурної практики.

Література

1. Горностай П. П. Личность и роль : ролевой подход в социальной психологии личности / П. П. Горностай ; АПН Украины, Ин-т соц. и полит. психологии. – Киев : Интерпресс ЛТД, 2007. – 312 с.
2. Мюнклер Х. Гражданская компетентность [Электронный ресурс] / Херфрид Мюнклер. – Режим доступа : <http://ravroz.ru/munkler-civic-competence>, свободный. – Загл. с экрана. – [Дата обращения : 25.06.2017].
3. Шахрай В. М. Критерії та показники визначення сформованості соціальної компетентності особистості // Народна освіта : електронне наукове фахове видання. – 2011. – Випуск № 3 (15). – Режим доступу : http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/15/statti/shahray.htm.

В. М. Шахрай

Сформированность статусно-ролевого компонента социальной компетентности старшеклассников

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9 ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье освещаются результаты исследования сформированности статусно-ролевого компонента социальной компетентности учащихся старших классов. Сосредотачивается внимание на таких аспектах социально-ролевого компонента социальной компетентности, как гражданский, семейный, трудовой, культурно-досуговой. Осуществляется анализ полученных данных и формулируются выводы о необходимости социально-педагогического содействия в развитии социально-ролевого компонента социальной компетентности старшеклассников.

Ключевые слова: *социальная компетентность, статусно-ролевой компонент, социальные роли, исследование, старшеклассники.*

V. M. Shakhrai

Status-Role Component of Social Competence of High School Students

Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (9 Berlynskooho Str., Kyiv, Ukraine)

The article highlights the results of the study of the formation of the status-role component of social competence of high school students as extremely important for the harmonization of the relationship “personality –

society". The status-role component of a socially competent person includes, first, such abilities as: adequate orientation in the social space (social statuses), the assimilation of important social roles, awareness of the content of selected social roles and ways of their implementation. The study of the formation of the status-role component of social competence of high school students has been carried out primarily by the method of questioning on the basis of the questionnaire developed by the author. Civil, family, labor, cultural and leisure aspects of social-role component of social competence are focused on in the article. The obtained data are analyzed and it is stated that the formation of the status-role component of social competence of high school students is primarily characterized by a socially amorphous level, which is specified by a low degree of orientation of high school students in the social environment, lack of sufficient motivation to social and public activity. The conclusions on the study about the necessity of social and pedagogical assistance in the development of the socially-role component of social competence of high school students are formulated; much assistance should be provided first of all through active involvement of them in socio-cultural practice.

Keywords: social competence, status-role component, social roles, research, high school students.

References

1. Gornostai, P. P. (2007). Lichnost i rol: rolevoi podkhod v sotsialnoi psikhologii lichnosti [Personality and role: Role-based approach in the social psychology of personality]. Kyiv: Interpress LTD.
2. Miunkler, Kh. (n. d.). Grazhdanskaia kompetentnost [Civil competence]. Retrieved from <http://pavroz.ru/munkler-civic-competence>.
3. Shakhrai, V. M. (2011). Kryterii ta pokaznyky vyznachennia sformovanosti sotsialnoi kompetentnosti osobystosti [Criteria and indicators of determining the formation of person's social competence]. In Narodna osvita: elektronne naukovе fakhove vydannia: Vol. 3 (15). Retrieved from http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/15/statti/shahray.htm.

Шахрай Валентина Михайлівна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка лабораторії виховання в сім'ї та закладах інтернатного типу Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Шахрай Валентина Михайловна, доктор педагогических наук, доцент, заведующая лабораторией воспитания в семье и учреждениях интернатного типа Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Valentyna Shakhrai, Head of the Laboratory of Education in Family and Boarding Schools of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Doctor of Educational Sciences, Assistant Professor

УДК 373.5.035:172.15

І. М. Шкільна, м. Київ

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

У статті висвітлено теоретичний аспект формування у старших підлітків національно-культурної ідентичності; проаналізовано праці філософів, психологів і педагогів, присвячені означеній тематиці. Старший підлітковий вік розглядається як найбільш чутливий щодо морального становлення, інтеріоризації цінностей, формування моральних якостей. Сучасне українське суспільство переживає складний період творення нової ціннісної системи, що впливає передусім на освітній процес і має бути враховано всіма його учасниками.

Ключові слова: національно-культурна ідентичність, моральні цінності, старші підлітки.

Глобалізаційні процеси значною мірою впливають на економіку суспільства, політику, культуру сучасних країн, у тому числі України. З одного боку, це сприяє розвитку та збагаченню культур, а з іншого – є причиною нівелювання етнічних та національних особливостей, уніфікації культури, втрати автентичності, що викликає потребу формування у підростаючого покоління здатності до особистісного зростання та активного залучення в соціальне життя країни. Формування у старших підлітків національно-культурної ідентичності, активної громадянської позиції щодо відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації нині зумовлене проблемами загальнодержавного масштабу. Усвідомлення особистістю власної належності до представників певної нації та схожості з ними, а також відмінностей від представників інших націй є важливим чинником міжнародних відносин.

Проблема формування національно-культурної ідентичності знайшла втілення у стратегічних державних освітніх документах – законах України “Про освіту”, “Про